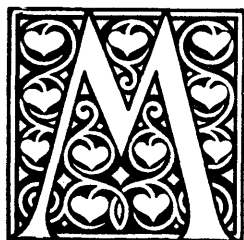

A TÖRÖKORSZÁGI ESEMÉNYEK A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSÉTŐL A TÖRÖK HADÜZENETIG.

FEGYVERES SEMLEGESSÉG.

Mikor 1914. év július végén a monarchia kimondotta a döntő szót, hogy az orgyilkos szerbek megfenyítésére hadseregének egy részét mozgósította, s mikor röviddel azután egész Európa lángborult, a török sem nézhette tétlenül az eseményeket. Az évezredes ellenség, az orosz nyakig fegyverben állott, s a török jól tudta, hogy az orosz háborúnak nem a szerbek megvédelmezése a célja, hanem a régi álmok megvalósítása, vagyis Konstantinápoly elfoglalása. A veszély még rejtve volt, az események őrjítő forгатagában még nem bontakozott ki a valódi helyzet, de az életöszön megsúgta a töröknek, hogy cselekedni kell, mert minden pillanatban nyakába zúdulhat a veszély. Hogy minden meglepetés ellen legalább is szükségszerűen védve legyen, a padisah elrendelte 1914 augusztus 2-án a török hadsereg részletes mozgósítását. Az indító ok világos volt; a török nem táplált agresszív szándékokat, önvédelemből cselekedett. Mindazonáltal, hogy az elrendelt mozgósítást még a rosszakarat se magyarázhassa félre, sietett nyíltan és becsületesen színt vallani. Augusztus 3-án körtáviratot intézett a török kormány valamennyi hatalomhoz, melyben *semlegességi* nyilatkozatot tett. A körtávirat félre nem érthető nyíltsággal a

következőket jelentette ki: »A birodalom biztonsága érdekében egy császári iradé elrendelte a hadsereg részleges mozgósítását. A porta a szigorú semlegesség alapján az események megfigyelésére fog szorítkozni.«

Erre a lépésre Törökország tényleg kényszerültségből határozta el magát, hiszen a nemzetközileg semlegesnek deklarált Svájc is ugyanezt tette, s csak egészen természetes, hogy ha »jam proximus ardet Ucalegon«, akkor nem lehet ölbetett kezekkel várni a határon dülő tűzvészt. Hogy Törökországot az ántánt félreértette, abban csakis szándékosságot láthatunk, s a francia-angol-orosz részről tapasztalható felindulást a porta sem magyarázhatta másként. Így az első lépésnél nem állhatott meg. Az ellene zúduló ántánt-közvélemény nagyon is világosan mutatta, hogy a veszély közelebb van, mintsem gondolták. Gyors egymásutánban kénytelen volt tehát további intézkedéseket tenni. Augusztus 4-én a porta hivatalosan közzétette, hogy a szigorú semlegesség megóvása céljából a Dardanellákat és a Boszporust idegen hadihajók számára elzárta s hogy az e célból lefektetett aknamezők veszélyeinek elkerülésére kereskedelmi hajók csakis török pilóták vezetése mellett érinthetik a szorosokat. Az intézkedés annál természetesebb, mert hiszen a nagyhatalmak összessége volt az, amely a párisi kongresszuson *köteleességévé* tette a portának, hogy a tengerszorosokat idegen hadihajók elől elzárja.

A török intézkedések az ántánt közvéleményében még nagyobb felháborodást keltettek, az ántánt-sajtó itt-ott nyíltan ellenséges hangokat kezdett pengetni.

Ha Törökország nem akart vágóhídra menni, kénytelen volt védelmi intézkedéseit még jobban fokozni s elrendelni az általános mozgósítást.

Ez történt 1914 augusztus 6-án, mikor a fényes porta a 45 éves korhatárig összes fegyverfogható fiát a zászlók alá hívta. Hogy mennyire nem volt ezzel ellenséges szándéka, mi sem bizonyítja jobban, mint az a császári proklamáció, melyet a szultán augusztus 12-én hadseregéhez intézett :

»Mialatt mi hazánk további fejlesztésén békében munkálkodtunk, Európában óriási háború tört ki. Hogy Allah segítségével jogainkat megvédelmezhessem, hazám fiait fegyverbe kellett szólítanom. Még a mozgósítás első hetében oly sok ifjú erő vonult be a zászló alá, hogy a hadsereg első szükséglete biztosítottnak látszik.

Rendkívül meghatott az a kitarítás és hazafiasság, amit népem tanúsított s ezért elrendelem, hogy a bevonult idősebb katonák közül azok, kik eddig kiképezve nem voltak, jelenleg szabadságoltassanak, míg újból, be nem áll a szüksége annak, hogy fegyver alá szólítsam őket. Azokra, kik most szülőföldjükre visszatérnek, az a munka vár, hogy bevonult bajtársaik földjeit megműveljék. Kormányom a béke további fenntartását kívánja. Allah és az ő prófétájának segítségével bizton remélem, hogy hazánkat és jogainkat minden körülmények között meg tudjuk védeni és oltalmazni. Üdvözetemet küldöm minden gyermekemnek.»

A kiáltvány végül annak az óhajtásnak ad kifejezést, hogy a katonák előljáróiknak mindenben engedelmességeskedjenek s hogy szükség esetén mint egy ember menjenek a halálba; a szultán reméli, hogy hadserege teljesíteni fogja kötelességét.

A kiáltvány félre nem magyarázható. Egy ország, mely hadseregét mozgósította, a már bevonultak egy részét csak akkor szabadsá-

golhatja, ha ment minden támadó szándéktól. Az a tény tehát, hogy a szultán kiáltványában az ántánt közvéleménye nem a békés védekezés, hanem az agresszív politika tünczeit vélte felfedezni, nem vezethető vissza más okra, mint arra, hogy mindenáron bele akart kötni a portába.

Nekik fel kellett vetni mindenáron a Dardanella-kérdést, hiszen Oroszország csak azért állott oldalukra. Ha ezt nyíltan nem is merte senki említeni, titokban minden francia és angol kénytelen volt bevallani magának, hogy az orosz szövetség egyes-egyedül a Dardanellák remélt megszerzésére vezethető csak vissza.

A Boszporus térképe.

Másik érdekes momentum a szultán proklamációjában az, hogy a török védkötelesek minden jel szerint *várakozáson felül* nagy számban vonultak be. A tömegek megmozdítása ugyanis rengeteg összeget emészt fel, s ezért az a körülmény, hogy a török kormány egyszerre behívta az összes védköteleseket, csak arra enged következtetni, hogy a bevonulás eredményét csak annyira becsülte, hogy abból a szükséges létszám ki fog telni. Ellenkező esetben az idősebb évfolyamokat költségkímélés végett — ami különösen Törökországban döntő tényező — egyelőre be sem hívta volna. Csakis így magyarázható meg, hogy már az általános mozgósítás első hete után az idősebbek szabadságolása rendeltetett el. Mutatja ez a tömeges bevonulás azt is, hogy a török nép felébredt, tudatára jutott a fontos időknek.

Törökország számíthatott fiaira s ez ki is van fejezve a proklamációban, midőn a szultán előre jelzi, hogy szükség esetén hadseregétől a legvégsőket fogja kívánni. A kormány érezte, látta, hogy összeesküvést forralt ellene az ántánt, látta, hogy népe kész minden áldozatra s innen az az öntudatos, eddig szokatlan török hang, mely elárulja előre, hogy szükség esetén kész felvenni a feléje dobott kesztyűt. Az ántánt számára félremagyarázhatatlanul meg volt adva a figyelmeztetés, hogy Törökország sem alku-dozás, sem fenyegetés útján nem lesz rábírható arra, hogy jogainak csorbítását megengedje.

OROSZ—ANGOL SÉRTÉSEK TÖRÖKORSZÁG ELLEN.

Lehetetlen, hogy az ántánt ezt fel nem ismerte volna. S mégis, röviddel ezután az orosz már burkoltan megkezdte a célzásokat, sőt a fenyegetéseket is. Már augusztus 24-én jelenti a berlini Wolff-ügynökség: »A török állhatatos maradt az orosz és angol fenyegetésekkel szemben. Az a fenyegetés, hogy a Dardanella-átjárókat forszirozni fogják, eltévesztette hatását, mert feleletül a törökök erős új erődítéseket építettek a szorosokban. Az angol- és oroszellenes propaganda Örményországban, Perzsiában és Indiában igen élénkké vált.«

A török tehát már mutatta a foga fehérét. Ez azonban nem fenyegetés volt, hanem csak a tettekre szel elhatározás és az elkeseredettség megnyilatkozása. Törökország ugyanis már előzőleg kapott az ántánt részéről néhány igen érzékeny tűszúrást.

A szegény birodalom nagy áldozatokkal két óriási csatahajót rendelt az angol Vickers Ltd. hajóépítő cégnél s a költségeket előre ki is fizette. Ezek egyikét, a »Sultan Osman« dreadnoughtot az angol kormány már augusztus 7-én lefoglalta. Erről a kíméletlen eljárásról a konstantinápolyi hivatalos jelentés a következőkben számolt be:

»A »Sultan Osman« dreadnoughtot szeptember 30-án kellett volna szállítani. Hála a török kormány fáradásainak, a hajóépítőgyár beleegyezett abba, hogy a hajót már szeptember elsején szállítja, ennek fejében mi lemondottunk a próbajáratok egy részéről és két ágyú felszereléséről. A török zászló kitűzése előtt *fél órával* azonban az angol kormány egy jegyzéket nyújtott át a hajógyárnak, hogy az angol gyárakban építés alatt álló egyetlen hadihajó sem hagyhatja el az angol partokat. Ennek ellenőrzésére, illetve megakadályozására a szükséges intézkedések megtették.

Mivel ezen eljárás ellentmond a népjog

Török tábor.

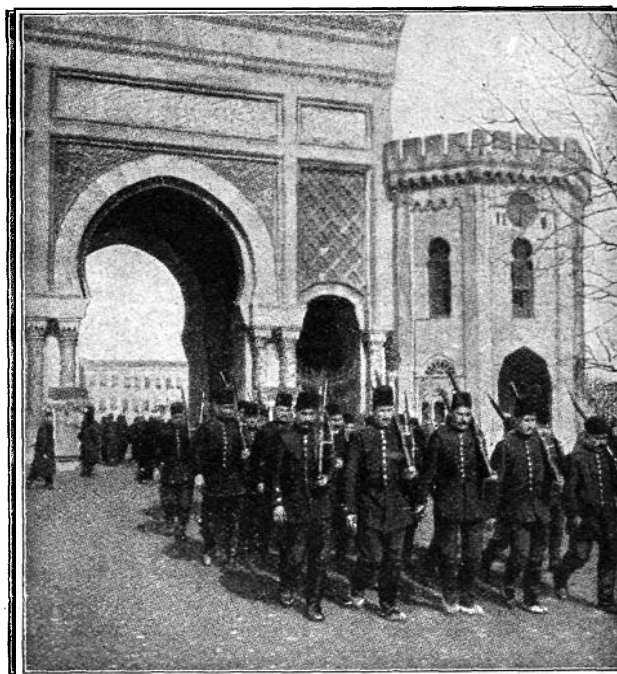
szabályainak, a porta tiltakozást jelentett be az angol kormánynál. Az angol kormány válaszában rámutatott arra, hogy az ország érdekei parancsolták reá az alkalmazott kényszerrendszabályokat, s Anglia kész a befizetett építési összegeket visszatéríteni. A török tengerészeti minisztérium a hajóépítő cégnél is bejelentette tiltakozását.

Még le sem csillapodott Törökországban a »Sultan Osman« lefoglalása miatti izgalom, augusztus 8-án a török kormány kénytelen volt hivatalosan közzétenni, hogy az angolok a »Resadie« nevű, szintén angol gyárban épült török dreadnoughtot is birtokukba vették két nagy torpedórombolóval együtt, melyek eredetileg Chile számára készültek ugyan, de azok megvásárlására nézve a török és chilei kormányok már megegyeztek. A két török dreadnoughtot az angolok »Azincourt« és »Erin« név alatt saját flottájukba osztották be.

Törökország tehát éppen a legválságosabb időben veszítette el két legnagyobb csatahajóját, melyek egyszersmind a török flotta egyedüli igazi modern egységei lettek volna. Az angol eljárás egyszersmind világosan mutatja, hogy Törökországgal eleve nem akartak barátságos viszonyban élni, sőt, már ekkor számítottak arra, hogy a törököt kényszeríteni fogják a Dardanellák megnyitására. Máskülönben annak modern hajóegységeit nem harácsolták volna el, hiszen az óriási angol hajópark mellett oly égető szükségük nem lehetett két csatahajóra, hogy kényszerűségből vetemedtek volna ily népjogellenes cselekedetre.

Az angol kormány ugyan próbálta szépíteni eljárását, de frázisoknál egyebet nem tudott felhozni. Az igazi angol nyilatkozat, melyet az angol követ kormányja megbízásából tett a portánál, kijelenti, hogy a »Sultan Osman« és »Resadie« dreadnoughtok, valamint a torpedórombolók lefoglalása egyedül és kizárólag katonai szempontok kényszerítő hatása alatt történt s hogy Anglia ezen eljárást *a multban is mindig alkalmazta!* Jellemző ez az angol diplomáciai észjárásra. Az angol rengeteg flottája mellett nem nélkülözheti egy kis állam hajóit, holott utóbbi sokkal jobban rá volna szorulva éppen katonai szempontból, másrészt pedig jogellenes cselekedetét azzal próbálja menteni, hogy a multban is így tett. Mintha a mult rendszeres jogtalanságai szentesítették volna ezt az önkényesen alkotott szabályt!

Az angol követ nyilatkozata további folyamán mély sajnálatát fejezte ki afelett, hogy Anglia kénytelen volt Törökország oly nehezen

Török gyalogság.

és annyi áldozattal megszerzett hajóit *visszartartani*, annál is inkább, mert ez az eset a nyilvános ottomán közvéleményben félremagyarázásokra adhatna okot. A félreértések elkerülése végett kijelentette még a követ, hogy azon esetben, ha Anglia a háború folyamán nem fogja a hajókat harcban alkalmazni, a békekötéskor Törökországnak azokat hajlandó visszaadni.

Az ellenmondás klasszikus példája van ezen nyilatkozatba lefektetve. Először a kényszerítő katonai szempontok miatt veszi el a hajókat, azután kijelenti, hogy esetleg nem is fogja azokat alkalmazni. A kényszerítő katonai szempont talán azt jelentette, hogy egy közelgő török-angol háborúban lenne Angliára előnytelen, ha a két hatalmas hajó török kézen lett volna.

A török közvélemény megnyugtatására ez a nyilatkozat természetesen nem lehetett elegendő, sőt olaj volt a tűzre. Most már nemcsak a sajtó tárgyalta megbotránkozással az ügyet, hanem a török kormányhoz egymásután érkeztek a tartományok tiltakozó feliratai is.

A viszony török és angol között mind feszültebb lett. Jelenleg még a törökök zúgolódtak, az angol látszólag nagyon barátságos arcot mutatott, de nemsokára fordult a kocka. Törökország került felül s az angol volt az, aki tiltakozni volt kénytelen. Az újabb összeütközés oka két német hadihajó, a »Goeben« és »Breslau« cirkáló volt. Augusztus 10-án

12-én jelentette a berlini Wolff-ügynökség, hogy a két német hadihajó áttörve az angol flotta vonalát s Messzina olasz kikötőből kitörve, elérte a nyílt tengert. Pár napra reá pedig — augusztus 18-án — megjelent a török hivatalos közlés, hogy a két német hadihajó a Dardanellákba befutott s hogy a török kormány 85 millió frankért megvásárolva őket, a »Goeben«-t »Sultan Selim«, a »Breslau«-t pedig »Midilli« néven besorolta a török flottába. A török eljárás teljesen jogos volt, hiszen nem adott menedéket idegen hadihajóknak, hanem megvásárolta azokat. Erre pedig feltétlenül joga volt; mint semleges állam megvehetett volna bármely más államtól is korlátlan mennyiségű hadijárművet.

Az angol azonban felbőszülve a felsülésen, hogy a német hajók a körülzároló angol flotta orra elől el tudtak menekülni, tiltakozást jelentett be a portánál a hajók megvásárlása miatt. A választ hamar megkapta reá az egész semleges világ gúnykacaja között. A török válasz oly találó s emellett oly meggyőző erejű volt, hogy az angol szőgyenkezve volt kénytelen visszavonulni. Az igazi történelmi pikantériát képező török válasz lényegében a következő volt: Törökország sajnálja, ha Anglia rossz néven veszi a német hajók megvásárlását, de azok tulajdonáról nem mondhat le, hiszen örülni kell, hogy az angolok által elkobzott két török hadihajót valamiképpen pótolni tudta; neki kényszerítő katonai érdeke, hogy flottáját kiegészítse.

Az angol ezúttal jó leckét kapott, erre a találó válasza nem tudott mit felelni . . .

A KAPITULÁCIÓK ELTÖRLÉSE.

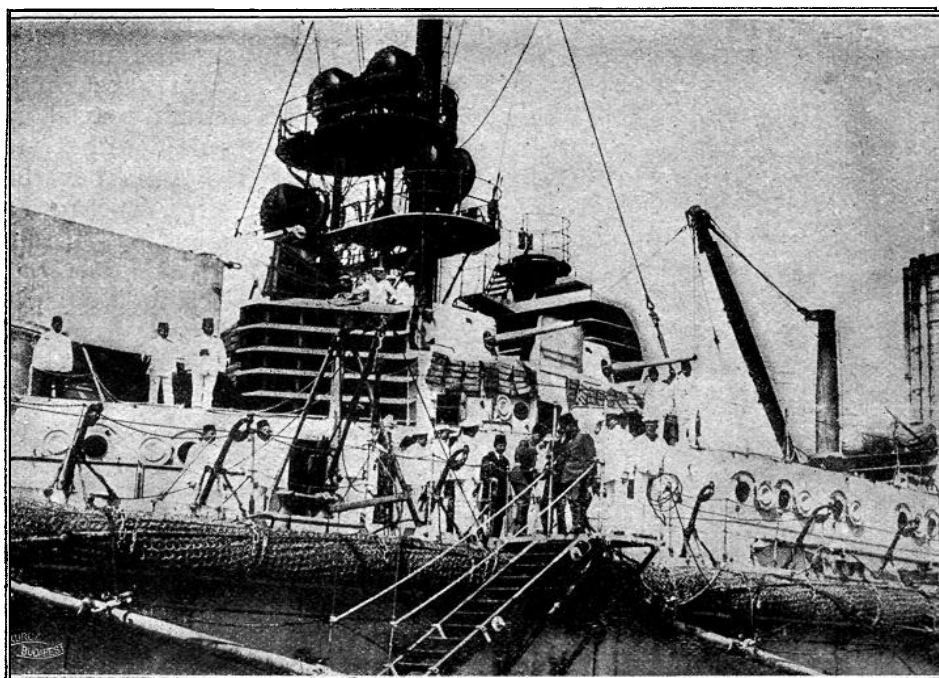
A tengerészeti surlódások látszólag minden komolyabb utóhatás nélkül maradtak, legalább is a nyilvánosság előtt. A török kormány azonban — bár nem ütött nagy lármát — annál határozottabban munkához látott. Felismerte a helyzetet, belátta, hogy az ántánt részéről semmi barátságra nem számíthat, s hajójának jogtalan lefogalása bizonyította előtte, hogy az idő, mely jogainak további csorbítását vonná maga után, már nagyon is közel van. Határozni kellett s a török kormány határozott és pedig hosszú idők óta először erélyesen. Világos volt, hogy államiságát, önálló cselekvési szabadságát mihamarabb vissza kell szereznie, ha nem akar elpusztulni. Ebből kiindulva, 1914 szeptember hó 9-én a török kormány a hatalmaknak a következő jegyzéket nyújtotta át:

»Az ottomán kormány a vendégbarátság és az európaiak iránti jóindulattól vezéreltetve, a kereskedelem számára bizonyos szabályokat alkotott, melyeknek minden, a Keletre utazó idegen kereskedő alá volt vetve. Ezen szabályok alól, melyeket a török kormány saját kezdeményezéséből alkotott főleg az idegen kereskedők védelmére, lassanként egyes kivételek tettek, melyek terjedelemben idők folytán mindinkább növekedve, »kapitulációk« elnevezés alatt napjainkig fennmaradtak. Ezek a kedvezmények és kivételek, melyek a modern jogrend alapjával és a nemzeti szuverenitással össze nem egyeztetelhetők, Törökország haladását és fejlődését nemcsak nagyban akadályozták, hanem az idegen hatalmakkal való viszonyára is ferde világot vetettek, illetve az idegen hatalmakkal való bensőbb érintkezést is gátolták.

Az ottomán birodalom nagy nehézségek leküzdése után haladni kezdett a reformok útján, elsajátította a modern jogszokásokat, hogy a civilizált Európa népcsaládjában elfoglalhassa az őt megillető helyet.

A jogszolgáltatás és törvényhozás terén a kapitulációk a birodalom önállóságát sértik, amit az a tény is bizonyít, hogy nem minden törvény alkalmazható az idegenekre. Ezenkívül az, hogy egy az ország nyugalma veszélyeztető büntényt csak azért nem lehetett megtorolni, mert az azt elkövető egyén külföldi alattvaló, a jogszolgáltatás reformálása terén elháríthatatlan nehézségeket okozott. Végül a kapitulációk alapján a külföldiek az adófizetés alól fel voltak mentve. Ez Törökországot nemcsak abban gátolta meg, hogy a tervezett reformok keresztülvitelére szükséges bevételeket megszerezze, hanem megfosztotta a portát attól a lehetőségtől is, hogy kölcsönök felvétele nélkül rendes kiadásait fedezni tudja. Az indirekt adók emelésének lehetetlen volta miatt *) az egyenes adókat kellett minduntalan emelni, ami az ottomán adófizetők megterhelését vonta maga után. A külföldiek ezen adómentessége tehát megengedhetetlen igazságtalanság volt s a birodalom tekintélyével, függetlenségével ellentétben állott. Midőn az ottomán kormány, dacára minden nehézségnek, el volt határozva a reformok keresztülvitelének folytatására, a világháború kitörése az ország pénzügyi viszonyait még inkább megnehezítette s azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a már megkezdett reformok is eredménytelenek maradnak.

*) A külföldiek egyenes adót nem fizettek, csak indirekt adókat; ezek nagysága pedig a kapitulációkban a minimumra volt redukálva.

A »Sultan Javus Selim« (volt Goeben) fedélzetén Konstantinápolyban.

A porta meg van győződve arról, hogy Törökország haladásának egyedüli útja csak az lehet, ha a megkezdett reformokat minél előbb teljesen végrehajtja s meg van győződve arról is, hogy a nagyhatalmak őt ezen megkezdett úton támogatni fogják. Ezen meggyőződésben határozta el a porta, hogy 1914 október 1-től a kapitulációkat s minden régebben és újabban szerzett előjogokat és vámmentességet — melyek eddig a birodalom haladását gátolták — felfüggeszt s a hatalmakkal való érintkezés terén a nemzetközi jog szokásos alapelveit fogja követni. « Záradékkul a porta még azon reményének ad kifejezést, hogy egy nagyhatalom sem fogja ezen elhatározását barátságtalan cselekedetnek tekinteni, hanem be fogja látni, hogy a török kormány csakis az ország érdekében cselekedett. Végül hozzáfűzi, hogy a népjog alapján hajlandó a külfölddel kereskedelmi szerződéseket kötni.

A proklamáció Törökországban kitörő lelkesedést kelteit; a török lapok szerkesztősegei nagy kivilágítást rendeztek, a hivatalok másnap zárva maradtak, a kapitulációk megszüntetését nemzeti ünnepnek tekintették, hiszen ez a teljes nemzeti függetlenség hajnalhasadását jelentette.

Annál nagyobb megütközést keltett a proklamáció az ántánt körében. Már két nap mulva átnyújtották az ántánt-követek a következő teljesen azonos válaszjegyzéket: »Van

szerencsém elismerni Felsőged folyó hó 9-én kelt iratának átvételét, melyben a császári kormánynak a kapitulációk folyó évi október 1-től való felfüggesztéséről szóló határozatát közölni méltóztatott. Nem fogom elmulasztani, hogy ezen határozatot és annak indokait mielőbb kormányom tudomására hozzam, nem mulasztatom el azonban Felsőged figyelmét már most arra felhívni, hogy ellenében Felsőged expozéjának bevezető soraival a kapituláció-rendszer nem Törökország autonóm berendezése, hanem nemzetközi megegyezések, diplomáciai megállapodások és szerződészerű okiratok eredményeképpen keletkezett. Ezt a rendszert tehát az ottomán kormány sem részeiben nem változtathatja meg, sem fel nem függesztheti a szerződő államok beleegyezése nélkül. Amennyiben kormányom és az ottomán kormány között október 1-ig megfelelő megegyezés az ügyben létre nem jönne, nem lesz módomban a porta egyoldalú elhatározásának kötelező voltát fenti naptól kezdve elfogadni.«

Mindkét jegyzék teljes világossággal tárja fel az állapotokat és az egymással szembenálló államok szándékait. Törökország nem akar továbbra is az idegen járom alatt görnyedni, az ántánt pedig nem akarja megengedni, hogy a beteg ország életerőhöz jusson.

De a török haladt a megkezdett úton. Dacára a tiltakozásnak, 1914 szeptember 18-án a hivatalos lapban közzétette a kapitulációknak október 1-től való felfüggesztését, beleértve az idegen postahivataloknak ezen nappal való megszüntetését is. (Törökországban nekünk is külön postahivatalaink voltak.)

A DARDANELLÁK ELZÁRÁSA.

Ezzel a feszültség a porta és az ántánt között kezdett kritikussá válni. Az angol szeptember 22-én visszahívta a tengerészeti misszió vezetőjét, Limpus admirálist s *Szabasztopolban* az orosz tengerészet rendelkezésére bocsátotta. 99

A támadás, a fenyegető fellépés világosan látszott. Válaszul a porta szeptember 28-án hivatalosan kijelentette, hogy a tengerszorosokat teljesen elzárja, azokat tehát kereskedelmi hajók sem érinthetik. Egy félhivatalos török jelentés okul azt hozta fel, hogy az angol és francia flotta egy idő óta a Dardanellák bejárata előtt cirkált, a kijövő hajókat feltartóztatta, átkutatta, azok légénységét kikérdezte s ezzel a szorosokban való hajózási szabadságot megsértette.

Kijelentette a félhivatalos jelentés azt is, hogy a Dardanellák mindaddig zárva maradnak, míg az erőszakoskodó idegen hadihajók el nem távoznak a török vizekről.

A török álláspontot minden elfogultság nélkül teljesen jogosnak kell elfogadnunk. Hiszen az a tény, hogy hadviselő államokhoz tartozó hadihajók a Dardanellák hajóforgalmát mintegy ellenőrzés alá vették, már magában nem mutatott barátságos érzületre s indokoltá tette azt, hogy a török résen legyen. Ha nem akart meglepetéseknek kitéve lenni, ha saját életérdekeit csak kissé is szem előtt tartotta, feltétlenül meg kellett tenni minden intézkedést egy esetleges támadás elleni védelemre. A Dardanella-erődök teljes kiépítését, a teljes védelemre való berendezkedést tovább halasztani nem lehetett, ütött a tizenkettedik óra. A Dardanellák erődeit az angolok ismerték, feltétlenül szükséges volt tehát új berendezéseket létesíteni, és pedig oly helyeken, hogy az angolok azok létezését meg ne tudják. A titoktartás a Dardanellák sorsát is jelentette, be kellett tehát a szorosokban minden közlekedést szüntetni. Az intézkedés oly

A Dardanellák madártávlalából.

természetes, hogy annak támadó, agresszív szándékot csak a rosszakarat tulajdoníthatott.

Annál kevésbbé lehet Törökország eljárását gáncsolni, mert az ántánt kezdett nagyon is ellenségesen viselkedni. Az egyiptomi csapatszállítások, majd október első felében a feketetengeri orosz kikötők elzárása s a flottának kiadott parancs, hogy a kikötőkbe a zár dacára behatolni akaró hajókra a tüzelést kezdje meg, világosan mutatták a zivatar kitörését. És csakugyan, az óvatosság indokolt volt, a veszély ott leskelődött. Az orosz rövidesen — minden hadüzenet nélkül — az ellenségeskedés terére lépett.

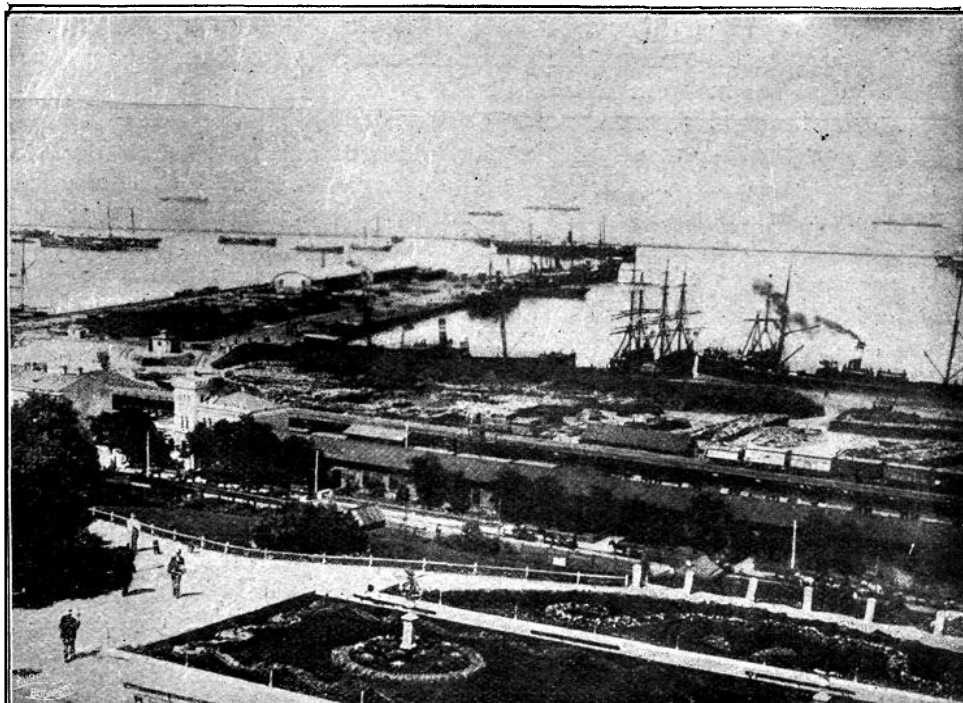
ÖSSZEÜTKÖZÉS A FEKETE-TENGEREN.

Az ottomán ügynökség 1914 október 30-án a következő hivatalos jelentést tette közzé:

»Mialatt folyó hó 27. és 28-án az ottomán flotta egy kis része a Fekete-tengeren gyakorlatozott, az orosz flotta — mely a török hajókat mindenüvé követte és gyakorlataikat akadályozta — 29-én megkezdte az ellenségeskedéseket s az ottomán flottát megtámadta. Az így kifejlődött ütközetben a török flotta az 5000 tonnás »Pruth« nevű aknahajót — fedélzetén 700 aknával — fenékebe fúrta. Egy orosz torpedójármű erősen megsérült, egy szénszállítóhajót elfogtunk. A »Ghairret-i-Millije« török torpedónaszád a »Kubanez« nevű 1100 tonnás orosz ágyúnaszádot torpedólövéssel elsüllyesztette. A »Muavenet-i-Millije« torpedónaszádbomboló kilötte másik torpedónk pedig megrongált egy

orosz parti hajót. Az elsülyesztett orosz hajók legénységéből 30 tisztet és 72 tengerészt megmentettünk és elfogtunk. A török császári flotta, Allahnak hála, kárt nem szenvedett. A harc reánk nézve kedvezően még mindig tart. A császári kormány kétségtelenül a legnagyobb eréllyel fog tiltakozni az orosz flotta ellenséges magatartása miatt.»

A jelentésből kiviláglik, hogy a támadást kifejezetten az orosz flotta kezdte meg, pártatlanul ítélve meg azonban az eseményeket, nem tagadhatjuk, hogy egyrészt a török flotta — minden eshetőségre készen — teljesen harcra-kész állapotban végezte gyakorlatait s hogy nem tisztán a védekezésre szorítkozott. Az orosz partörző hajónak török részről való elsülyesztése ugyanis már arra mutat, hogy a törökök megtámadtatván, szintén támadásba mentek át. Ugyanezt olvashatjuk ki a »Frankfurter Zeitung« 1914 október 31-én megjelent következő híréből is: »Egy a Lloydhoz érkezett távirat szerint több — minden valószínűség szerint török — torpedónaszád Odesszát megtámadta és a »Donecz« nevű orosz ágyúnaszádot a kikötő

Odessza kikötője.

bejáratánál elsülyesztette. A legénység egy része a tengerbe fulladt, más része megsebesült; három orosz és egy francia gőzös megrongálódott, néhány lakos megsebesült és meghalt.»

A török kormány a Fekete-tengeren történt eseményeket a legéberebb figyelemmel kísérte, s minél hamarabb tisztán akart látni. A rögtön megejtett vizsgálat már az 1914 október 31-én reggel 8 órakor Konstantinápolyban kiadott hivatalos jelentés szerint a következő tényállást derítette fel, becsületes őszinteséggel a török offenzív lépéseket is beismerve:

Szbasztopol orosz hadikikötő a Fekete-tengeren.

»A foglyul ejtett orosz tengerészek vallomásából, valamint abból a tényből, hogy az orosz flottába egy aknarakóhajó is be volt osztva, kétséget kizáró módon megállapított, hogy az oroszok a Boszporusz bejáratát aknákkal akarták elzárni, hogy így

megakadályozva a gyakorlatozó török flotta egy részének a török vizekre való visszatérését, azt könnyűszerrel megsemmisíthessék.

A török flotta abból a feltevésből kiindulva, hogy ezzel rajtaütés veszélyének van kitéve s különben is minden hadüzenet nélkül megtámadtatott, maga is támadásba ment át, az orosz flottát szétszórta és az üldözést felvette. Flottánk bombázta Szebasztopot, elpusztított Novorosszijszk orosz kikötőben 50 petróleumraktárt, 14 katonai szállítóhajót, több gabonarakart és egy drótnélküli táviróállomást. Flottánk elsüllyesztett továbbá Odessza előtt egy orosz cirkálót, egy másikat erősen megrongált. Utóbbi rövidesen szintén alighanem elsüllyedt. Az orosz önkéntes flotta egy hajója szintén elsüllyedt. Odesszában és Szebasztopolban öt petróleumtartányt ágyútüzzel megsemmisítettünk.»

A következő napon kiadott orosz hivatalos jelentés az eseményekről még további részleteket közölt, melyekből az oroszok támadó szándéka még inkább kiviláglik. Eszerint az elsüllyesztett orosz aknarakó legénységének valomásából kiderült, hogy a hajó parancsnoka és tisztjei azokból került ki, kik éveken át a Konstantinápoly előtt horgonyzó orosz állomáshajón szolgáltak s így a Boszporuszt és környékét a legalaposabban ismerték. Kiderült az is, hogy az orosz flotta csak akkor futott ki a tengerre, mikor az orosz tengerészeti vezetés a török hajóraj-gyakorlatról értesült.

A helyzet immár teljes tisztaságában kibontakozott: a Dardanellák előtt angol és francia hajók cirkáltak, a Fekete-tengeren az orosz támadólag lépett fel. Ha volt még esetleg Törökországban néhány habozó, ezek az események megszüntettek minden további kételkedést, a drámai fordulat elérte csúcspontját, a kibontakozás immár rohamléptekkel és feltartóztatlanul ragadta Törökországot a háború felé.

SZAKÍTÁS AZ ANTÁNTTAL.

A porta megszakította október 30-án Oroszországgal a diplomáciai összeköttetést s kiadta egyszersmind a francia és angol követek útleveléit is.

Az ellenségeskedések egyelőre nem törtek még ki, sőt Törökország még egy utolsó kísérletet is tett a békés megoldásra, bár az eredményre való minden kilátás nélkül. November

1-én nyújtotta át a szentpétervári orosz ügyvivő Szaszonovnak a nagyvezér következő táviratát:

»Fejezze ki Szaszonov külügyminiszter előtt mély sajnálatunkat afelett, hogy a két hatalom közti jó és barátságos viszony az orosz flotta támadó fellépése következtében megszakadt. Biztosíthatja az orosz császári kormányt, hogy a magas porta nem fog semmit elmulasztani ezen kérdés békés elintézésére s hogy mindent el fog követni az ily sajnálatos események megismétlődésének elkerülésére. Kijelentheti a külügyminiszternek, hogy az ottomán kormány megtiltotta, hogy flottája a Fekete-tengerre kifusson, annak reményében, hogy viszont az orosz flotta sem fog a mi partjainkon cirkálni. Szilárdan bízunk benne, hogy a császári orosz kormány épp oly békülekeny szellemtől van áthatva, mint mi s hogy így az ügyet mindkét állam érdekében békésen fogjuk elintézhetni.»

Szaszonov válasza nagyon rövid, de jellemző volt. Elsősorban kétségbevonta annak valódiságát, mintha az orosz flotta kezdte volna a támadást, másrészt kijelentette, hogy tárgyalásokba immár nem bocsátkozik, — erre már későn jött a török ajánlat. Csak akkor volna lehetséges további tárgyalásokról beszélni, ha Törökország a hadseregében és haditengerészetében alkalmazott összes német tisztet azonnal elbocsátaná és az összelődözött orosz kikötőkért kártérítést fizetne.

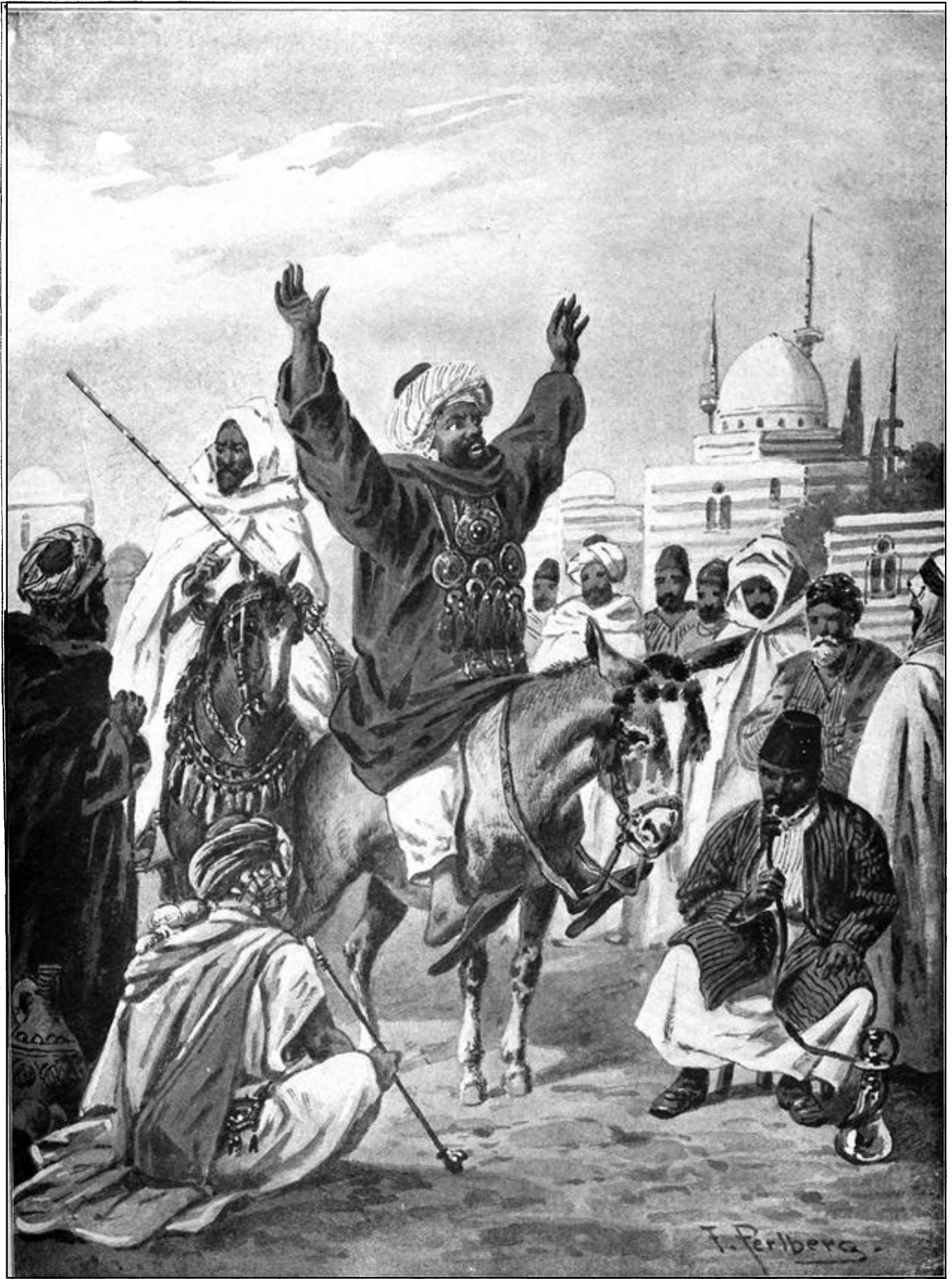
A támadó fél tehát nemcsak a tengeren, hanem a diplomáciai harctéren is az orosz volt, mikor a portának békés tárgyalásokra irányuló ajánlatát ily ridegen elutasította. Törökország további lépéseket már nem tehetett, mert ezzel megalázta volna önmagát.

A diplomáciai viszony Török- és Oroszország között végleg megszakadt s pár napra rá az orosz hadsereg átlépvén a Kaukázusban a török határt, beállott a hadiállapot. Majdnem egyidejűleg az egyesült angol-francia flotta rövid ideig bombázta a Dardanellákat s így az antánt másik két állama és Törökország között is kitört a háború.

November első napjaiban az antánttal szövetséges egyéb államok, mint Szerbia, Montenegró, Belgium és Japán is hadat üzentek az ottomán birodalomnak.

A török császári kormánynak más válasza nem lévén, az események hatása alatt elhatározta a szent háború kihirdetését.

Szenusszi mollah kihirdeti a szent háborút.

Perlberg F. rajza.